

Fig. 1. Gørlose. Ydre, set fra sydøst.

Hude 1911

GØRLØSE KIRKE

LYNGE-FREDERIKSBORG HERRED

Sognet, som indtil 1933 var *anneks* til Skævinge (p. 1457), havde 1567 22 tiendeydere¹. 1689 fik præsident i København Hans Nansen (d.y.) af kgl. nåde patronatsret og kaldsret til kirken² (sml. alterstager), men 1721 vendte kirken ved mageskifte med justitsråd Chr. C. Bircherod til Fraudegård (sml. pulpitur) tilbage til kronen og henlagdes under rytterdistriktet³. 1. jan. 1875 kom den fra statskassen i privateje⁴, og 1. april 1911 overgik den til selveje. Ved kgl. resolution 1933, 20. jan., adskiltes sognet fra Skævinge og sammenlagdes fra 1. febr. s.å. med Stro (p. 1479). — Ifølge præsteindberetning 1758, var der i Borup by fundet en mængde sten og menneskeben⁵.

Kirken ligger i landsbyens vestre udkant på fladt terræn, lidt højere end omgivelserne. Kirkegården har antagelig bevaret gamle grænser i øst, syd og vest, hvorimod den 1862⁶ udvidedes mod nord. En vestudvidelse fra o. 1900'ernes midte står i forbindelse med den ældre kirkegård gennem en åbning, brudt i muren ud for våbenhuset. De hvidkalkede, teglhængte mure, der bærer spor efter mange reparationer, er fornedet af kamp og munkesten, herover gule

flensborgsten. Udvidelsen i nord hegnes af teglhængte kløvstensmure, mens den nyeste i vest har levende hegn.

Indgange. Placeringen af den nuværende port og dør (helt moderne smedejernsgitre) i kirkegårdens nordøstre hjørne må hidrøre fra tiden for nordudvidelsen. Tidligere fandtes formentlig i nord en muret portal (med køreport og fodgængerlåde), der 1773⁷ erstattedes af murede piller. Lågen i sydmuren ud for våbenhusgavlen har nyere piller (smedejernsgitter som ovenfor) og er næppe oprindelig. En 1876⁸ omtalt østre låge lader sig ikke påvise, hvorimod sporene af den 1771⁷ ommurede, senere opgivne låge i vest endnu er tydelige i muren ud for tårnet.

Et *ligkapel* fra o. 1900 er opført ved kirkegårdens nordvestre hjørne.

Et *†kalkhus* nævnes 1669 og atter 1671⁹.

En grundmuret, formentlig senmiddelalderlig *†kirkelade* nævnes tidligst 1614¹⁰. Da tagets hulsten («munchesten») 1670⁹ blev fjernet med henblik på en reparation af tårnet, nytækkedes laden med langhalm. 1742⁷ nedtog murersvend Christopher Hansen fra København de brøstfældige kamtakker lige til blændingerne og genopførte dem til oprindelig højde. Muligvis beliggende i kirkegårdens nordøstre hjørne, jfr. landsbyplanen 1787 (fig. 12).

Kirken består af kor og skib, antagelig fra 1200'ernes senere del, tårn fra 1500'ernes første del, våbenhus o. 1600 samt på tårnets nordside et trappehus, formentlig fra 1800'ernes slutning, som har afløst en fritrappe og to trappehuse i syd. Orienteringen har stor afvigelse til syd.

Materialet er munkesten og kamp, for korets vedkommende anvendt på utraditionel måde, idet teglen er brugt udvendig, kampestenen indvendig. Korbuen synes dog at være helt af tegl, og samme materiale er benyttet til skibets nordvinduer og syddør. Kampestensmaterialet i skibets mure er groft, og store sten veksler med mindre, uden at der spores nogen regelmæssig skiftegang. Den oprindelige murbehandling, der nu kun lader sig iagttage på skibets vestmur og i begge afsnits overvægge, viser bredt udtværede fuger, pakket med små marksten og teglbrokker. Under skibets østhjørner, koret og dets sekundære støttepiller ses tre bindige skifter af limstenskvadre og marksten, der kan stamme fra en senere reparation.

Kor og skib. På grund af talrige ommuringer i korets ydre teglbeklædning, foretaget til vidt forskellige tider, samt den fuldstændige omsætning af skibets ydre murværk i nyere tid, er udformningen af oprindelige detaljer så stærkt sløret, at det er umuligt med sikkerhed at afgøre, om der er en aldersforskel på de to afsnit. Korets usædvanlige materialeblanding kunne — sammenholdt med nordmurens ringe tykkelse — forlede til den opfattelse, at teglbeklædningen skulle være en art skalmuring; men herimod taler den nære sammenhæng mellem østvinduets ydre og indre karmsider. Trods disse utraditionelle forhold

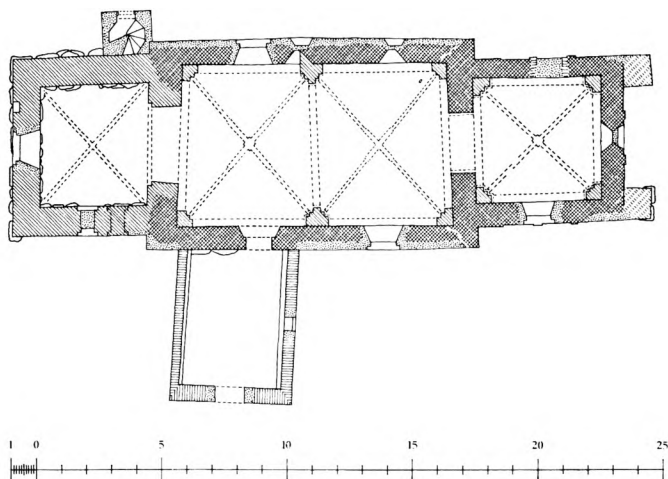

Fig. 2. Gørlose. Plan. 1:300. Målt af C. G. Schultz 1936. Suppleret af El. M. 1972.
Tegnet af Jens Hald Jensen 1974.

må man da formentlig opfatte koret og triumfmuren som første led i byggeriet. De iøjnefaldende »hjørnekvadere« af tegl i skibets østender må ses i forbindelse med omsætningen af skibets murværk.

Under opførelsen af koret er der sket en betydningsfuld ændring, hvorved nogle påbegyndte *façadeblændinger* blev opgivet i halv højde. Ændringens vandrette niveau, som løber koret rundt og fortsættes på triumfmurens østside, markeres i øvrigt af en forandring i materialet fra mørkere brændte til lysere, lettere brændte sten; for stenmålenes vedkommende gør forskellen sig især gældende i bredderne¹⁰³. Det er tydeligt, at dette oprindelig planlagte ydre skema har omfattet meget brede ende- og hjørnelisener, og at hver mur derudover har to, helstens brede lisener, dvs. tre, 2 cm dybe blændinger, som eventuelt i lighed med udformningen på flere af amtets naturstenskirker (Horns-herreds Krogstrup og Skibby) har skullet afsluttes med rundbuefriser. Forholdene i øst (fig. 3) viser, at ændringen er indtrådt i vinduets halve højde. Herover træffes kun glat mur, der i syd og nord slutter med en gesims, bestående af kvartrundstav under savskifte og løberskifte. Den oprindelige murhøjde er ca. fem meter, målt over fortov ved skibets sydøstre hjørne.

Vinduer og døre. Korets nu tilmurede østvindue (fig. 3) er rundbuet med smige karme og har over halvstensstikket et prydstik af krumhugne løbere. De udvendige mål er 206 x 103 cm (den senere indsatte sålbænk medregnet), de indre 221 x 122 cm. Skibets vinduer har at dømme efter det indre nogenlunde fulgt korets; det østligste i nord måler her 207 x 120 cm. I det ydre er de omsat sammen med kampestensmuren. Norddøren anes, mens skibets søndre dør, som er i brug, har rundbue og indvendig vandret plankeafdekning over smige karme.

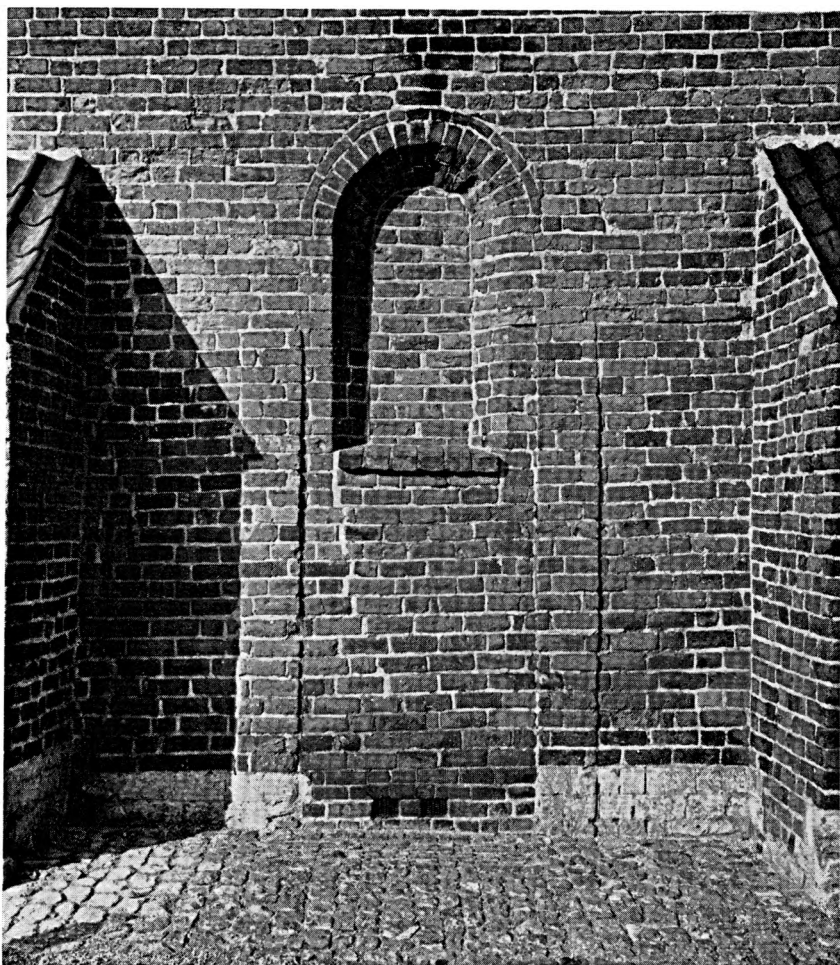
Indre. Den runde korbue er sat med helstensstik og har kragbånd bestående af kvartstav under platte. Det kan endvidere fastslås, at korets og skibets bjælker har hvilet på murkronen.

Tilføjelser og ændringer. O. 1400—50 indbyggedes kryds *hvælv* i kor og skib, hvilende på falsede vægpillen, der i koret og under skibets gjordbue har profilerede kragbånd (hulkehl over rundstav, skilt af glat skifte); på skibets nordre vægpille og på det midterste led i sydpillen er kragbåndene ensidige. Spidse gjord- og skjoldbuer samt ribber, der for skibets vedkommende er kvartstens forneden og halvstens foroven; det vestre hvælv har lige som korets diagonaltstillet toprude. Et enkelt, tilmuret spygat spores i skibets østre hvælv, i nordkappens østre svikkel. Korets støttepillen, hvis opførelse er en konsekvens af hvælvslægningen, er så stærkt ommurede, at tilblivelsestidspunktet ikke nærmere lader sig bestemme; de nævnes tidligst 1777¹¹ i forbindelse med en reparation af afdækningens tagsten. I korets nordmur ses et i murflugten tilmuret, fladrundbuet vindue, formentlig stammende fra 1600'rne.

Ved *tårnets* opførelse i 1500'ernes første del fjernedes skibets taggavl, og vestmuren blev gennembrudt af en irregulær spidsbue, hvis buelinjer nærmer sig spærstikkets. Materialet er munkesten i munkeskifte over syld af store kampesten. Et tilmuret sydvindue står i det ydre rundbuet med dobbeltfals, indvendig som en rundbuet blænding. Nord for det moderne vestvindue er der i det ydre en lille fladbuet niche. Tårnrummet dækkes af et samtidigt krydshvælv med forlæg i murene, halvstensribber og bukledede kapper, helstensoverribber samt i søndre kappe et klokkerebshul.

Adgangen til mellemstokværket var oprindelig i syd ad en *fritrappe*, senere et trappehus, som udmundede i en fladbuet, dobbeltfalsat dør, nu halvt tilmuret i lysningen og tjenende som vinduesglug. En brudt åbning med dørfløj, antagelig fra 1747⁷, giver adgang til skibets loft. Øverst i mellemstokværkets vægge er der fire udkragede skifter som vederlag for bjælkerne. Klokkestokværket har til hvert verdenshjørne to spidsbuede, falsede glamhuller, der nu i øst og nord flankeres af cirkelblændinger. De ensartede, øst-vestvendte blændingsgavle er etagedelte og udformet efter et system, som bl.a. kendes fra kirkerne i Lellinge, Hellested (DK. Præstø, p. 233, 415) og Snoldelev (DK. Kbh. Amt, p. 1024). Kun i en enkelt detalje skiller Gørløsegavlene sig ud fra denne gruppe, idet høj blændingerne omkring den karakteristiske midterblænding med siksakmuret bund alene opviser rudimenter af den gængse stavværksdeling i form af spærformede tvillingstik på affaset konsol. De brynede kamtakker er meget flikkede. Flankemurene har bloktandgesims.

Våbenhuset er opført af store sten i krydsskifte og betydelig præget af ommuringer. Det gælder således flankemurenes gesims, som nymuredes 1742⁷ og den ligeledes stærkt fornyede, fladrundbuede dør. Våbenhuset nævnes tidligst

L.L. 1974

Fig. 3. Gørlose. Udsnit af korvæggen med lisener, opgivet i halv højde (p. 2177).

1615¹⁰, og senest ved denne tid må bygningen være rejst. Ifølge taggavlens dekoration hører den til en gruppe blændingsgavle, som følger eksemplet fra Hans van Steenwinckel d.æ.'s Slangerup o. 1588 (p. 2037 f.), og bl.a. er repræsenteret i Ølsted (p. 1532) og på Bastian muremesters tårn i Skævinge (p. 1460) fra 1614. Gavlens uklart markerede fodlinje skal måske ses i forbindelse med ommuringen af døren, ligesom andre reparationsarbejder kan være ansvarlige for savnet af gruppens karakteristiske, diagonalt drejede toptinde.

Det murede *trappehus* i nord er i sin nuværende form fra 1860'erne med stenspindel, som udmunder i en overdør, som er brudt gennem tårnmuren. Fri-trappen i syd afløstes af et *†trappehus* i fyrrebindingsværk, omtalt 1664⁹, da »taget over trappen« repareredes. 1742⁷ opførtes på samme sted et muret hus med trætrappe.

Flikkeri i korets østmur under vinduet skal muligvis sættes i forbindelse med en præstedør, i så fald den 1742⁷ omtalte »østre kirkedør«, jfr. p. 2190.

I midten af 1860'erne gennemførtes en omfattende istandsættelse af kirkens murværk, først og fremmest ud fra ønsket om at sikre mod fugt i gulve og mure. Samtidig hermed drænedes grunden, og et brolagt *fortov* lagdes omkring bygningen. 1881⁸ var kirken endnu uden opvarmning, hvorfor man ønskede en kakkelovn opstillet.

Kirken står nu i blank mur med nyere, glatte kantakkede gavle. De store, spidsbuede vinduer fra 1830'rne¹² har støbejernsrammer, mens våbenhusvinduet's ruder er blyindfattet. Alle tage er 1971 hængt med brune vingetegl, dog har skibets sydside blytækning — et forhold, som nævnes allerede 1758¹³. Nyere fyrretræstagværker.

Gulvbelægningen i kor og skib er kantstillede, gule sten i sand (i stolestaderne dog lagt på fladen), i tårnet træ og i våbenhuset helt nye gule sten i cement. Restaurering forberedes 1974.

KALKMALERIER

Kalkmalerier fra o. 1300 i korets og skibets oprindelige vinduer, samt fra o. 1575 i skibets hvælv er fremdraget og opmålet af J. Kornerup 1887, genrestaureret af E. Lind 1939. 1974 fremstår alle malerierne meget støvede.

1) O. 1300. *Korets østvindue*, nordsmigen: en engel, hovedet er gået tabt. Sydsmigen: stående figur i gejstlig dragt med indsat krydsskraveret stofstykke på kjortelen, hovedet ødelagt af pudsreparation. Baggrunden bag begge figurer krydsskraveret. Malet buestik med vekslende, kvadermalede »kilesten«. Kun disse malerier er alene afdækket, ikke opmålet.

Skibets nordvæg, østvindue, østsmigen: helgeninde (fig. 5) med krone og udslået hår (lavtsiddende glorie), i højre hånd holder hun et afhugget, skægget hoved med jødehat og under armen en svøbe, i venstre hånd et sværd. Vestsmigen: helgeninde med bog i højre hånd, i venstre en krukke med buet låg. Krone på langt jomfruhår. Malet buestik. Ingen af helgeninderne lader sig med sikkerhed bestemme (Judith?, Maria Magdalene?). *Vestvindue*, vestsmigen: glorieret kvinde med hovedlin og stor kappe, ingen attribut bevaret. Delvist skjult af de senere hvælv. De tre, ret opmalede figurer i skibets tilmurede vinduer har deres nærmeste paralleller i Græse, p. 2201.

I korets figurer ses røde konturstreger, undtagen i den gejstlige dragt, som har gule tegninger i det hvide, desuden svagt grønt. Den røde krydsskravering findes kun her. Ellers er nu rød, grå og hvid fremherskende. Formentlig har alle konturer oprindelig — som det ses i Græse — været trukket op i sort. Det anes stadig i jødehovedet i skibets østvindue.

Egmont Lind 1939

Fig. 4—5. Gørlose. 4. Kalkmaleri af Lykkehjulet på skibets østhvælv, østkappen (p. 2181).

5. Kalkmaleri af helgeninde på østsmigen af østvinduet, skibets nordvæg (p. 2180).

2) O. 1575. *Skibets lo hvælv og tårnbuen* er fuldstændigt udmalede med rankeværk, hvori enkelte figurer og figurscener. *Østhvælv*, østkappen. Rankerne gror af en potte i midten af hvælv, i sviklerne fra smalle vaser. Spredt i rankerne flere fugle. I nord er midt i rankerne anbragt et lykkehjul (fig. 4). To figurer kravler opad i nord, et kronet par troner på toppen, mens een mand går nedefter (vandret!) på hjulets sydside. Der er ikke, således som almindeligt, en død under hjulet. Sydkappen udfyldes næsten helt af en stor roset, holdt af fire engle i lange kjoler med vide overærmer og stramme underærmer. Midt i rosetten sidder et lille, nøgent barn med korsstav. Dette motiv svarer til de middelalderlige bloktrykte nytårskort af Kristusbarnet. Vestkappen er rent ornamentalt, rankerne ordnede omkring en nøgen, frodig hermekvinde med

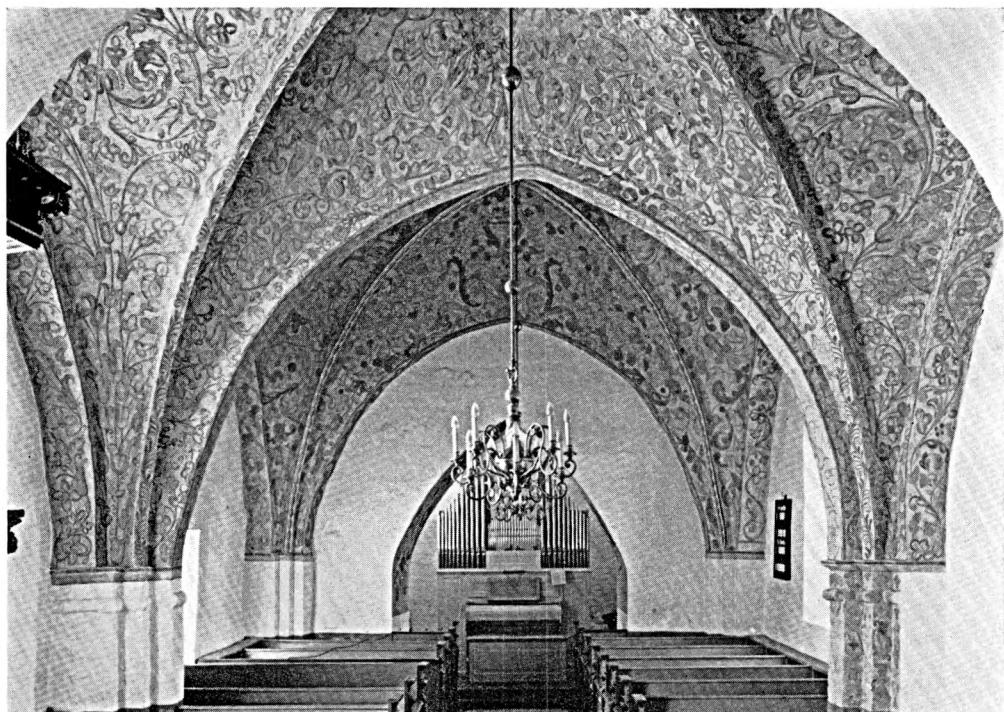

Fig. 6. Gørlose. Indre, set mod vest,

L..L. 1974

hovedklæde. Hun støtter en frugtkurv med akantusblade. Den hermeagtige underkrop ender i en maskekonsol med langt skæg. Også andre masker, deriblandt flere satyrmasker, danner udgangspunkt for ranker eller er stablet over hinanden i montanter. Nordkappen er ornamental med undtagelse af et stort, langskægget mandshoved — oprindelig med munden lige over et cirkulært spygat — med baret¹⁴ (fig. 10). Altså som en middelalderlig vrængemaske. Desuden en større roset i vest. *Nordre gjordbuepille*. Ranker udgående fra vase med montanter og kerubhoved.

Vesthvælv (fig. 7), østkappen. I midten akantusmontant med karrerede, gennembrudte sidevolutter med profilbladmasker. Sydkappen ligeledes montantstilk med ugle i midten. Vestkappen tilsvarende med et englehoved. Nordkappen har under montanten en pelikan, der plukker sit bryst — uden unger!

I østkappens nederste nordre flig ses rest af restaureringsindskrift »Jens.. Renovata 1887«.

Tårnbuens underside, nordre halvdel. Kristoffer i korte bukser og spidspuldet hat. Kristusbarnet balancerer på hans højre skulder med rigsæblet i venstre hånd. Over den smalle, buede indramningsstreg foroven rankeværk sva-

Egmont Lind 1939

Fig. 7. Gørlose. Kalkmaleri på skibets vesthvælv, østkappen (p. 2182),

rende til hvælvenes. Rankerne fortsætter på undersidens sydlige del.

Farveholdningen er i østhvælvet gule ranker med røde konturer, bladene vekslende gule, røde og grønne. I vesthvælvet findes ikke grønt, konturerne er sorte. Desuden gult, rødt og hvidt skygget med gråt.

Hovedparten af denne renæssanceudmaling er ornamental, tydeligt inspireret af samtidens ornamentstik, svarende til træskærerarbejder. Men der er også indmalet figurer af rent middelalderlig tradition (vrængemasken, Kristusbarnet og Lykkehjulet). Selv den populære katolske helgen Kristoffer er medtaget.

†*Kalkmalerier*. 1) Ifølge Kornerups beretning fandt man 1887 spor af malerier i *korsets hvælv* »røde Linier og graa Baand fra Slutningen af Middelalderen«, tilsvarende på korbuens underflade nogle temmelig råt udførte rækker af røde zigzag tværs over buen¹⁵. 2) Desuden fandtes på *korbuens* underside, »langt nede« rester af et brystbillede, forestillende en mand i dragt fra o. 1550 med baret. Bag ham syntes døden med et timeglas at have været malet. Rester af versalindskrift: »(hodie) mihi (cras tibi)« (»i dag mig i morgen dig«). Denne dekoration formentlig samtidig med hvælvudmalingen i skibet. 3) 1742 blev grater og buer indvendig i kirken anstrøget med brunrødt⁷.

Fig. 8. Gørlose. Altertavle (p. 2185),

Hude 1911

INVENTAR

Oversigt. Ingen genstande fra middelalderen er bevaret i kirken, ældst er den fine og helt intakte kalk fra 1551. Prædikestolen med dydehermer og udskårne evangelister er fra o. 1625. Det velbevarede rige stoleværk med låger er fra samme tid. Kirkens fornemste stykke er den store bruskbarokke altertavle skåret af slotssnedkeren Claus Gabriel 1654. Også de store alterstager, skænket af Hans Nansen 1696, hører til denne velmagtsperiode i kirkens historie. Klokkerne er fra 1761 og 1843, døbefonten fra 1877.

Alterbord, nyere fyrretræskasse. Syldesten til det oprindelige *fumerede alterbord* ses dog endnu i skabet bag altret.

Alterklæder, nyere. †*Alterklæder*. 1662 fandtes et rødt, blommet fløjsalterklæde⁹, 1740 et nyt af karmoisinrødt kamelhårsplys kantet med en sølvgalon, det kgl. navn og 1740 broderet midt på. Igen 1771 anskaffede man et af karmoisinrødt plys kantet med sølvgaloner og broderet med det kgl. navn og krone samt årstal 1771⁷. En ny guldbesætning blev sat på alterdugen 1844¹⁶. 1836 nævnes et rødt alterklæde med guldtresser¹⁷.

Altartavle (fig. 8). 1654, formentlig af Claus Gabriel, slotssnedker på Frederiksborg¹⁸. Tavlen har højt postament med kvindelige halvfigurer omkring indskriftfeltet, trepasformet storfelt med maleri i bruskværksramme, samt flere større, frie figurer på siderne og i topstykket. Postamentets todelte indskriftfelt er indrammet af bruskværkskartouche. De kvindelige engle har volutarme og bruskværksunderkrop. Storfeltets trepasmaleri er indrammet af knækket, profileret ramme. Herom rige og dybt skårne bruskværksornamenter. På konsoller med masker i nord: Moses med bogrulle og lovens tavler, i syd: Johannes døber med lam på bogen og kors(?)stav. Johannes er iført dyreskind. På mindre konsoller i nord: putto med en stige, i syd: putto med lanse og i højre hånd tidligere stav med eddikesvamp (nu løs)¹⁹. Topstykkets gesims hviler på konsol med skægget mandshoved. Herpå en friskulpturgruppe, bl.a. bestående af en nøgen putto med kors og søjle. Barnet troner på en jordkugle, sejrende over to liggende figurer. I nord: en benrad med en le, Døden, og i syd: en nøgen sprællende mand, formentlig Synden²⁰. Moses og Johannes døber er forløberne for Kristus, hvis lidelse og død — symboliseret ved de tre putti med lidelsesredskaberne — overvandt død og synd.

Postamentfeltets oprindelige frakturskrift med guld på sort bund indeholder foruden nadverordene, som er malet i to felter adskilt af en malet kalk, nederst i hvert felt henholdsvis HI IS og PCS, måske kirkevægerne? På Mosesfigurens tavler står med oprindelig fraktur: »Mathi. 22.40. Du skalt elske gud din here aff gandske hierte . . . din næste ligeso(m) dig selff«. På bagsiden af tavlen er med sort skriveskrift direkte på træet malet: »Jan(us) Jani Rip(ensis) D. L. 1654 . . . : m.«. Muligvis en kunstnersignatur. Desuden er med utydeligt blæk skrevet på den nordre side af bagklædningen: »Die 30. Augusti Nobilis et Emeri(tis) Doet. Iohannes Bagger . . . Fop (?) . . . eodem mense Regina Sueci . . . Eleonora« (»30. august (døde) ædle og fortjente doktor Johannes Bagger . . . samme måned Sveriges dronning . . . Eleonora«). Formentlig en minde-notits over Københavns biskop Hans Bagger † 30. aug. 1693 og en omtale af den svenske dronning Ulrika Eleonora, gift med Karl XI., som dog ikke døde samme måned, men 26. juli 1693.

Altartavlens nadverscene²¹ er oliemaleri på lærred, sandsynligvis samtidigt

med tavlen. Ved restaureringen 1934 blev maleriet overført til nyt lærred. Apostlenes kjortler er i kraftige, klare farver, baggrundstæppet er grønt og dugen hvid, ligesom Kristi dragt.

Stafferingen, formentlig fra 1800'rne, er brun med forgyldte ornamenter og dragter samt hår og skæg. Dog har alle figurer — undtagen postamentets — karnationsmaling. Flere steder skimtes rester af røde, hvide, blå og grønne farver i den underliggende maling.

Tavlen blev 1745 afvasket, nyforgylt og stafferet med samme farver som før af Hans Nielsen, Ganløse⁷. 1844¹⁶ og 1862⁶ restaurerede man tavlen og 1934 maleriet.

Altersølv. Kalke. 1) (Fig. 9), 1551. Pyramideformet seksdelt fod med standkant med lodretstillede stave. Indskrift med graverede versaler på trambuleret bund: »Sancta trinitas vnvs devs adivva nos 1551« (»hellige Treenighed, een Gud, hjælp os, 1551«). Indledt med pegende hånd. Det sekskantede skaft udgår fra en næsten flad krave. Over denne og under bægeret samt på begge sider af midtknoppen ornamentbort som på standkanten. Knoppen er midtdelt med samme ornament. En række blade på trambuleret bund på begge sider af selve knoppen. Under det glatte, let udadskrånende bæger en lille reliefkrans af tilsvarende blade. Om mundingsranden en dobbelt graveret linie. Under bunden to ens stempler, begge defekte; bomærke i skjoldlignende indramning. To vægtangivelser indridset »xxvl lod lv q(uint)« og »xxviii lod«. På bægerets yderside under mundingsranden et utydeligt stempel K (?) i uregelmæssig indramning, for København? Den spinkle kalk er 18,7 cm høj. I forrige århundrede blev den skænket bort, men i 1960'erne atter givet til kirken.

2) 1868 anskaffet til kirken⁸. Profileret flad fod, balusterformet skaft og højt slankt bæger. 21 cm høj. Ciseleret prydbælte med vinløv indfatter cirkulær ramme med graveret skriveskrift: »Gjøløse Kirke 1868«. Mestermærke AW for Andreas Martin λVestrup (Bøje p. 131), samt Københavnsmærke 1861. *Disk* 1734, med graveret cirkelkors og Christian VI.s kronede spejlmonogram. I bunden to gange gentaget Cl 1734 i cirkel, formentlig for Christen Jensen, København (Bøje p. 53). †*Sygesæt* nævnes 1662⁹, 180 gr.

Vinkande, 1841¹⁷ (Kgl. porcelæn). † *Vinflasker*. 1620 omtales en tinflaske og en tinpot¹⁰. 1735 fik kandestøber Hans Mikkell Lydsengsk den gamle flaske og leverede en ny af tin på 3% pd. med kirkens navn stukken på⁷. En †*stendunk* at have olie i anskaffedes 1831¹⁷.

Alterstager, o. 1650, skænket 1696, jfr. Skævinge p. 1477. Profileret fodskål på tre standknapper, skaftet tre svære kugleled, profileret lyseskål med jerntorn, 54—55 cm. På foden er graveret blomsterranker og en toliniet versalindskrift, ens på begge stager: »Gud til ære og Gjøløse kirke til sirat haver estats jvstits og comjecj. raad og præsidet udi Kiøbenhavn weledle og wel-

Fig. 9. Gørlose. Alterkalk 1551 (p. 2186).

L.L. 1974

bivrdige Hans Nansen Patron her til kircken gifved disse livse stager til Giørlose kirke anno 1696«. På fodskålens yderste glatte profilled rester af udsleben, indprikket versalindskrift, som har dækket hele vejen rundt på begge stager. 1832 omtales, at stagerne var forsynet med »blinde lys« med lamper samt to tilhørende grønne brikker¹⁷.

†*Røgelsekar*. Nævnt 1764 »til at hente ild i«²².

Messehagel, nyere, rødt fløjls med guldkant og -kors. †*Messehagler*. 1662 nævnes rød fløjls messehagel med guldpesementkrucifiks samt et par små sølvhægter⁹. 1740 købtes en af ægte karmoisinrødt fløjls med kors og kanter af sølvgalon⁷.

Alterskranke, o. 1850, langstrakt, næsten oval. Otte runde jernstivere med midtled, smedejernsdekorationer under håndlisten.

Døbefont, 1877, af sandsten i nygotik. (Sml. Vinderød p. 1594). Ifølge indberetning fra 1920 var en gammel revnet †*stenfont* kasseret i mands minde. Den har formentlig i længere tid været ude af brug, da det 1877 omtales, at dåbsfadet stod på et stykke murværk, »hvilket ikke kan anses for at være anstændigt«⁸.

Dåbsfad, 1829, af tin, stempel for A. C. Dahlgreen 1824 (sml. Tibirke p. 1329). I bunden Frederik VI.s kronede monogram. På randen graveret kirkens navn med skriveskrift og 1829. Tvm. 60 cm. Tilhørende *tinkande* af slangehankstypen, stemplet indvendig i bunden med A. C. Dahlgreens mærke. På låget

graveret kirkens navn og 1829, på legemet Fr. VI.s kronede monogram. †*Messingfad.*. Mellem 1620¹⁰ og 1805¹⁷ omtales i inventarierne et messingbækken i fonten.

†*Fontelåg.* 1745 maledes dækslet over fonten af Hans Nielsen, Ganløse⁷. Endnu 1804 omtales et »trælåd«¹⁷.

†*Håndklædeskab.* 1741 betales for fastgørelsen af håndklædeskabet ved fonten⁷. 1830 omtales et håndklæde i en træramme¹⁷.

†*Dåbstøj* fandtes før 1764 til fattige folks børn²².

Prædikestol (fig. 11), o. 1625. Fra samme værksted som Blovstrød (p. 912 med fig. 8—11). Den velbevarede firefagsstol har oprindelig underbaldakin, samtidig himmel og opgangspanel samt rester af rygpanel. Storfelterne har i nicher, omgivet af rigt udskårne pilastre og foroven hammerfylding, udskårne evangelister. Under hver en spinkel gennemskåret hængekartouche med navnet. Kvindelige hjørnehermer adskiller storfelterne. Fra prædikestolsopgangen:

1) Kvinde uden bevaret attribut, 2) Kærlighed med et barn, 3) Klogskab med slange, 4) Styrke med søjle på skulderen, 5) Mådehold med bæger, i højre hånd tidligere en kande, nu afknækket²³. På hermeskafterne englehoveder, hvorfra frugtbundter. På eet skaft dog en bladmaske. Gesims og postament næsten identiske med dybe fyldinger med halvrunde kortsider. Gesimsen har hjørneknægte med drejede puttimasker. Samtidig underbaldakin med svungne, skældekorerede ribber.

Sekssidet himmel (identisk med Snostrup, Ølstykke hrd.). Undersiden opdelt i kassettefelter, i midten fordybet felt med due. Frisen med udkragende gesims har på hjørnerne bøjler med barnehoveder. To topstykker med kartoucher og eet med Christian IV.s kronede monogram (sml. fig. 10).

Opgangspanel, glat med tre fyldinger. Af et oprindeligt rygbrædt er nu alene bevaret et enkelt kartouchefelt med fugle og frugter omkring ovalt indskriftfelt med reliefversaler: »Her Lavris Jørgensøn sognepræst til Gjøløse och Scheving sogn« (Laurits Jørgensen blev sognepræst 1619, † 1663). Ifølge indberetning 1758 stod desuden herunder: »Ole Steen kirkeværger til Gjøløse kirke«¹³.

Prædikestol og himmel er egetræsådet (1868?) med partiel staffering i lazurfarver og forgyldning. På underbaldakinen og i frisefelterne mauresker i sort. Opgangspanelet blev 1934²⁴ partielt afdækket, hvorved der fremkom maledes maureskeornamenter i fyldingerne: sort og rødt malet direkte på bart træ. 1941 blev opgangspanelet rødmalet som stolestaderne.

Reparationer af prædikestolen fandt sted 1739, da Jens Christensen, Farum, satte den nuværende støttepille under og reparerede enkelte lister. 1745 maledes Hans Nielsen, Ganløse, forgyldning og staffering svarende til det oprindelige. Prædikestols »portalet« (†høj dør?) blev brunmalet. 1752 ny trappe le-

Fig. 10. Gørløse. Indre, set mod øst.

Hudejøn

veret af Jens Christensen, Farum⁷. 1868 blev stolen repareret i sin gamle stil — formentlig stammer stafferingen og de fornyede englehoveder herfra⁸.

Stolestader, o. 1620. De ialt 25 gavle er alle ensartede, et par er fornyede efter de gamle²⁵. På gavlen er en halspilaster med bosseret plint, skællagt pilasterskæft, afsluttet af halvrosen. Herover en hulkantet bosse med kølbueindskræninger på alle fire sider. Halsen er indsnøret med stærkt fremspringende glat »kapitæl«. På frisen et fordybet felt med en simpel profilliste over. De oprindelige gavltoppe nu forsvundne (sammenlign stolestaderne i Skævinge p. 1472, fig. 14). Alle stole har samtidige døre bevaret. En arkade med enten slyngbånd eller skællagte skiver danner midten. Tandsnit over og under arkaden, svære proffil kapitæler og i sviklerne rosetter. Lågen og gavlene ved *degnestolen* (se †degnestol) ved prædikestolsopgangen er både større og lidt anderledes udformet. Gavlene har høj plint med en stor (muligvis fornyet) ædelstensbosse. Mange *bukkehornbeslag* og rigellukker oprindelige. Efter restaurering 1941 er stolene rødmaalede, en lyseblå farve skimtes herunder. 1874 blev stoleværket egetræsmalet⁴. †*Stole*. 1775 leverede snedkermester Kobiersky, København, tre nye stole⁷. †*Degnestol*, dog delvis bevaret i første stolestade ved prædikestolen. 1745 malede Hans Nielsen, Ganløse, degnestolen med oliefarve og afskra-

bede den ældre på kridt siddende maling⁷. 1869 blev den flyttet fra koret til den øverste mandsstol og lavet til degnestol med udgang ved prædikestols-opgangen⁸.

†*Præstestol*, nævnes 1845¹². 1869 ønskes præstestolen flyttet fra koret til første kvindestol, hvor den skal forsynes med løst gitter og gardin⁸.

†*Skriftestol*. 1745 afskrabede Hans Nielsen, Ganløse, den gamle på kridt siddende maling og malede stolen med oliefarve, svarende til altertavlen; indskriften opmaledes⁷.

Skab, 1893, bag altret, til messetøj⁸. †*Skab*. 1764 nævnes et højt ubrugeligt egeskab som værende hos kirkeværgen Jens Jørgensen²².

Pengeblok, o. 1800, nævnes 1805¹⁷. 90 cm høj egeblok beslået med tre vandrette bånd. Topstykke med høj tragt af metal. Endnu 1954 fandtes en †*taske-lås* på blokken.

Pengetavler. 1) 1700'rne. Rygbrættet er udsavet i tyndt træ, håndtaget drejet. Den nuværende brunmaling dækker bart træ. 2) O. 1800, højt rektangulært rygbrædt med udskæring på øverste kant. Groft tildannet kasse og håndtag. Brunmalet, men spor af rød bemaling. 1764 nævntes tre pengetavler²², ligeledes 1830¹⁷.

Dørfløje. 1) 1700'rne, flammeret dør i trappehuset. Formentlig overført fra †trappehus, jfr. p. 2179.2) tilkommet 1827¹⁷, glat med otte lige store, rektangulære fyldinger, mellem våbenhus og skib. †Dør, flammeret, repareret 1742, »østre kirkedør«⁷, jfr. p. 2180. †*Dobbeldør*, yderdør i våbenhuset, anskaffet 1847¹², opsat af F. C. Hartmann, Hillerød.

†*Pulpitur*, 1701 skænket af kirkeejer kaptajn Christian Carl Bircherød²⁶. 1758¹³ fandtes på pulpituret i tårnet »som ungdommen søger« to adelige våbner, under det ene CCB (Christian Carl Bircherød) under det andet BB (Birgitte Bircherød)²⁷. 1745 malede Hans Nielsen, Ganløse, pillen under pulpituret brun. 1775 leverede snedkermester Kobiersky en ny trappe⁷. 1845 var pulpituret erstattet af faste bænke¹⁷.

Orgel, 1950, bygget af Troels Krohn, Hillerød. Seks stemmer, et manual og pedal.

Fire *salmenummertavler*, 1804¹⁷, med skydenumre (sml. Skævinge p. 1474, fig. 6). Foroven med fraktur malet »Før Prædiken«, forneden »Efter Prædiken«, tilhørende kasse til brikkerne.

Lysekroner, nyere. -\Lysekrone, o. 1790. Metalring med spinkle dobbeltarme, ophængt i snoede metalliner (sml. Køng, DK. Præstø, p. 816 med fig. 4). Sås endnu 1911 (fig. 10).

■*Ligbårer*. En bekostet 1742²². 1805 nævnes to med reb¹⁷.

Tårnur af smedejern, før 1726, bestående af etdøgns gangværk og timeslagværk anbragt i hinandens forlængelse i fælles smedejernsstel samlet med kiler

Fig. 11. Gørlose. Prædikestolsfelter (p. 2188).

L.L. 1974

(højde, uden pendulophæng, 97 cm, længde 94 cm, bredde 54 cm). Hjørnestiverne ender foroven i pyntespiraler fornedet i udadbøjede ben. Gangværket har hagegang, hvis gaffel griber »omvendt« ind i det højt ophængte pendul. I midterstiveren spor af den oprindelige spindelgang (huller til nedre spindelleje og til ganghjulsbøjlen). Gangværket havde da kun to aksler, een for valsen og een for ganghjulet. Een slagværksudløsningsstift i valsehjulsfælg. I begge værker vinkelstillede optræksdrev, trævalser og vinkelformede spærhager. Slagværket har tosidig konventionel udløsningsmekanisme, udvendig slagskive med massivt drev (ellers stokkedrev i hele værket) og spinkelt vindfang med profilerede vinger. Lodder af jern²⁸.

Værket står på en stol af to egebjælker midt for mellemstokværkets vestmur i et urhus med vindue med blyindfattede ruder og med gamle gangjern og lås

på døren²⁹. Gammel urhammer med kugleformet hoved. Den velbevarede viser transmission, måske fra 1777, »da Stormvindene havde nedrevet en deel af Blyet«, og urmager Niels Hansen, Esbønderup, forfærdigede »et nyt Driv- og et nyt Tallerhjul m.v.«¹¹. Urskiven, sidst fornyet 1974, sidder i øst ved foden af tårnets gavltrekan³⁰. Desuden er bevaret en nyere zinkskive og en ældre af træ omgivet af en karnisprofileret ramme, 157 x 157 cm, begge med forgyldte romertal på blå bund. Den »stive« viser har måneformet kontravægt³¹.

Klokker. 1) 1761. På halsen med relief støbte versaler: »Soli deo gloria fincit[!] Michael Troeschell hofglocken giesier [!] in Copenhagen anno 1761« (»Gud alene æren. Michael Carl Troeschell, hofklokkestøber i København, forfærdigede den i året 1761«). Akantusbladække over og under skriftbåndet, ligeledes over mundranden. På legemet Frederik V.s kronede monogram i kartouche. På de fire hanke løvemasker. Tvm. 112 cm. 2) 1843. På halsen med reliefversaler: »Omstøbt paa Frederiksværk af V. Gamel 1843«. Skriftbåndet indrammes foroven af akantusbladække, forneden af vinranke. Tvm. 116 cm.

■ *Klokker.* 1) Før 1602 da den afgaves til klokkeskatten³². Vejede tre skip-pund, syv lispund. 2) 1616. En mindre klokke, omtalt 1764²⁶. 3) 1685³³, den store klokke, vejede fem skip-pd., fem lispd., 12% pd.⁷. Omstøbt til 4) 1758. »Soli deo gloria. Er den første der blev støbt paa Friderichsværk, da etatsraad Lowson (Andreas Lowson, højesteretsadvokat (1704—58)) var kirke inspecteur anno MDCCLVIII. F. et C. (Fabritius og Classen)«. Øverst stod: »Me fecit Henr: Hornhaver (den ældre)³⁴ 1758«¹³. Klokken vejede fem skip-pund, 12 lispund, otte pund⁷.

Klokkestol. Formentlig 1767, af Jens Christensen⁷. Meget solid stol af fyr til to klokker. De tre vægge opbygget med hver to Andreaskors. Tømmeret er nummereret med øksehugne romertal. To svære genanvendte egebjælker indgår i stolen, de kan stamme fra *†klokkestol* 1667⁹.

GRAVMINDER

†Muret begravelse, o. 1700, for rådmand Jørgen Jacobsen Meulengrachts hustru, »lige for alteret«. Begravelsen overgik ikke til kirkens nye ejer Christian Carl Bircherod³⁵.

†Ligtræer. 1826 et ligtræ over Hans Eilersens grav. 1828 et ligtræ over gårdmand Eiler Andersen. 1829 over Isak Nielsen¹⁷. Kirken havde også indtægter af pålægning af andre ligtræer over unavngivne.

KILDER OG HENVISNINGER

Ved embedet. Forhandlingsbog for menighedsraadet i Gjørlose sogn. 1904—57. Kirkeprotokol for Gørlose kirke. 1926 ff. — Se i øvrigt arkivalier for Frederiksborg amt i almindelighed p. 30.

Nationalmuseet. Indberetning af J. Kornerup 1887 (kalkmalerier), C. A. Jensen 1920 (bygning, kalkmalerier og inventar), bygning suppleret af Elna Møller 1972, Niels Termansen 1934 (alterbillede), Egmont Lind 1939 (kalkmalerier), Erik Moltke 1961 (inventar) og Ulla Hastrup 1974 (alterkalk). — Bygningsbeskrivelse ved Hugo Johannsen, kalkmaleri- og inventarbeskrivelse ved Ulla Hastrup, tårnур ved Hans Stiesdal og orgel ved Ole Olesen.

Fyldige *udskrifter* af arkivalier kirken vedr. findes i NM.

Tegninger. NM. Tre akvareller af kalkmalerier ved J. Kornerup 1887.

¹ Landebogen p. 184. ² Kronens Skøder III, 1. ³ Ibid. IV, 206, jfr. HofmFund. VII, 221. ⁴ LA. Kongelige bygningsinspektorer. Meldahl. Domænekirkerne. ⁵ Danske Atlas VI, 57, jfr. HofmFund. VII, 222. ⁶ RA. Landbrugsministeriet. Domænekontoret. Bygningsdomænejournal. 1857, 1858, 1862—64. ⁷ RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkerqsk. 1721—80. Sjællandske rytterdistrikters kirkerqsk. ⁸ LA. Sjællands stiftsprovstearkiv. Holbo og Strø hrd.s provsti 1864—99. Synsprot. ⁹ RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkerqsk. 1661—72. Lyngе hrd. ¹⁰ RA. DaKanc. Seks års kirkerqsk. ^{10a} Stenmål på korets nordside: 26,5—27 x 8,5—9 x 14—14,5 cm (nedre del), 25,5—28 x 7,5—9 x 12,5—13,5 cm. ¹¹ RA. Rtk. Udskrift af kirkekassens rgsk. ¹² RA. Rtk. Bygningsadm. 1782—1848. Journaler. ¹³ LA. Bispearkivet. 1758—59. Hist. efterretn. til HofmFund. ¹⁴ Stærkt overmalet, hatten er fejlagtigt forsynet med blød puld over den oprindelige flade doktorhat (sml. figuren nederst til højre på lykkehulet). ¹⁵ Muligvis rester af Isefjordsværkstedets ornamentik. ¹⁶ RA. Rtk. Bygningsadm. kopibog 1841—50. ¹⁷ RA. Rtk. Rev. rgsk. Frederiksborg amtsstuerqsk. 1800—48. ¹⁸ C. A. Jensen: Claus Gabriel. Slotssnedker på Frederiksborg, i Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1950, p. 23—27. DK. SJyll., p. 2879 f. ¹⁹ Se Sdr. Løgumtavlen's putto. ²⁰ Tilsvarende figur findes på C. Gabriels altertavle i Sdr. Løgum fra 1647 og på epitafiet over Carsten Beyer i Marienkirche i Flensborg. Figuren forestillende Synden mangler begge steder. ²¹ Forlægget herfor er det samme som for predellamaleriet i Halk, DK. SJyll., p. 460. Sdr. Løgumtavlen's nadvermaleri er efter et andet forlæg. ²² LA. Sjællands stiftsøvrigheds arkiv. Kgl. kirkers inv. 1764. ²³ Hermerne er skåret efter Hendrik Goltzius' stik, sml. stolestaderne i Frederiksborg slotskirke, p. 1836 med fig. 118. Forlæggene for evangelisterne er de samme, som billedskæreren har brugt på Blovstrødprædikestolen p. 912. ²⁴ Brev af 25. juli 1934 fra konservator Niels Termansen. ²⁵ Formentlig i 1827 (jfr. note 17), da alle forstykkerne repareredes, og de anvendelige zirater fra de nederste stole flyttedes til de øvre. ²⁶ NM. H. de Hofman: Siellands Sogners etc. beskrivelse, Tome 1, 1755—73. ²⁷ Christian Carl Bircherod gift 1706 med Birgitte Balsløw, Thomas Kingos enke, jfr. Arne Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slingerups Historie, Kbh. 1931, II, p. 175. ²⁸ 1726—27 betaltes urmager Søren Bentzen for »Seigervercket« at holde vedlige og rengøre (note 7). Uret repareredes 1804 af urmager Bingstrøm, Udesundby. Reparation 1821 og 1827 af L. Jørgensen (jfr. note 17). ²⁹ Døren leveredes af F. Kielberg 1875. De gamle beslag blev da istandsat (note 4). ³⁰ 1764 nævnes to urskiver (jfr. note 22). Modsat det nuværende »stanghul« (viserakselhul) i tårnets østgavl, ses et tilsvarende, nu tilmuret, i vestgavlen. Her må den anden skive have haft sin plads, vel

indtil stormskaden 1777, da visertransmissionen må tænkes fornyet. Man har da undladt at opsætte skive mod vest, hvor der kun var sparsom bebyggelse, som helt forsvandt ved udskiftningen. Der er nu ikke synlige udvendige spor af vestsken. Timeviserudvekslingen har sikkert oprindeligt siddet på selve værket (udhugning for hjulet i muren). Den sidder nu inden for muren bag skiven.³¹ 1747 leverer Jens Christensen, Farum, en ny urskive. Tallene, årstallet og de to kgl. navne forgyldes, rundingen indenfor males stråblå, men gesimsen marmoreres (note 7). 1803—04 anskaffes en ny malet skive (note 17). Den fornys atter 1837 (note 12).³² DaSaml. I, 1865, p. 99 f.³³ Kgl. Bibl. Ad-ditamenta 153 fol. L. L. Thurah: Samlinger til beskr. af Danmark. I.³⁴ E. Gribso, i ÅrbFrborg. 1934, p. 116.³⁵ Kronens Skoder IV, 207.

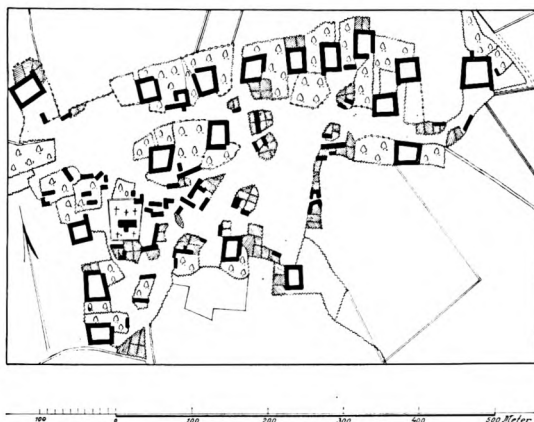

Fig. 12. Gørlose. Landsbyplan 1787.